

Maksims Gorkijs (īstajā vārdā Aleksejs Maksimovičs Peškovs) ir ļoti neparasta parādība krievu modernismā (t.s. sudraba laikmetā). Viņš dzimis 1868.gadā Nižņijnovgorodā un cēlies no īstas *kupču* (tirgotāju) ģimenes – Alekseja māte ir turīga tirgoņa meita, lai gan paša Alekseja ģimene ir visai nabadzīgi sīkpilsoņi. Kad puikam ir 3 gadi, no holeras mirst viņa tēvs, kurš inficējies, kopjot savu slimo dēlu. Turpmāk par viņa izglītību rūpējas vectēvs ar vecmāmiņu, kurai ļoti patīk stāstīt tautas pasakas.

Kad dēlam ir 11 gadi, no diloņa nomirst viņa māte, drīz pēc tam vectēvs piedzīvo izputēšanu un sajūk prātā. Naudas trūkuma dēļ Aleksejam, kurš mācījies tikai pāris gadus, nākas pamest mācības, un viņš strādā visdažādākos darbus: kā mācekļi pie kurpnieka, rasēšanas darbnīcā, ikonu glezniecības darbnīcā, bet vēlāk kļūst par pavāra mācekli uz kuģa, kas kuģo pa Volgu. Mazizglītotais pavārs vāc grāmatas, un jaunais Aleksejs pašmācības ceļā pamatīgi iepazīstas ar pasaules literatūras darbiem.

1884.gadā Aleksejs aizbrauc uz Kazaņu, kur sapņo iestāties universitātē. Tomēr naudas trūkuma dēļ tas neizdodas, un Peškovam sākas „revolucionārās pagrīdes skola”. Viņš apmeklē ģimnāzijas un studentu *narodņiku* pulciņus, aizraujas ar attiecīgu literatūru, iesaistās konfliktos ar policiju, bet iztiku dzīvei pelna ar melno darbu. 1887.gadā dzīves neveiksmju virkne noved viņu pat līdz pašnāvības mēģinājumam (savā atvadu vēstulē Aleksejs raksta: „Vainojiet dzejnieku Heini, kurš izdomāja zobu sāpes sirdī.”). 80.gadu beigās Aleksejs klaiņo pa Krieviju darba un iespaidu meklējumos, viņš apbraukā Pievolgu, Donu, Ukrainu, Krimu, Dienvidbesarābiju, Kaukāzu, paspēj būt gan par laukstrādnieku, gan trauku mazgātāju, pastrādāt zivju un sāls rūpniecībā, par sargu uz dzelzceļa un strādnieku remontdarbnīcā. Šajos ceļojumos satiktie cilvēki vēlāk kļūst par prototipiem viņa agrīnajai daiļradei, kuras tēli nāk „no padibenēm”. „Mani vienmēr un pirmām kārtām ir interesējis cilvēks,” saka rakstnieks. Vienlaikus Aleksejs atrod kontaktus radošajā vidē, piedalās sadursmēs ar policiju un iemanto „neuzticamā” reputāciju. Līdz pat 1917.gadam viņš atrodas nepārtrauktā atklātā vai slēptā policijas uzraudzībā. „Es ļoti agri sapratu, ka cilvēku rada viņa pretošanās apkārtējai videi,” vēlāk raksta Gorkijs.

1892.gadā Tifliskas avīzē „Kaukāzs” pirmoreiz tiek nodrukāts viņa stāsts „Makars Čudra”, kas parakstīts ar Maksima Gorkija vārdu – šis pseidonīms ar nozīmi „Rūgtais” norāda gan paša rakstnieka, gan viņa tēlu likteni. Turpmākajos gados viņa stāstus, kas parakstīti ar visdažādākajiem pseidonīmiem, bieži drukā Pievolgas prese. 1895.gadā viņš kļūst par „Samāras Avīzes” līdzautoru un raksta feļetonus un aprakstus, tāpat parakstoties ar izdomātiem vārdiem. Gadu vēlāk viņš apprecas ar avīzes korektori Jekaterinu Pavlovnu Volžinu. 1897.gadā rakstniekam saasinās tuberkuloze, un viņš ar sievu pārceļas uz Krimu, bet no turienes – uz Poltavas gubernu. Šajā pašā gadā piedzimst rakstnieka dēls Maksims.

1898.gadā Gorkijs atgriežas Nižņijnovgorodā, kur strādā pie savu darbu izlases sagatavošanas – „Aprakstus un stāstus” 2 sējumos kritiķi atzīst par notikumu Eiropas literatūrā. Gorkijs strauji kļūst par vienu no vadošajiem Krievijas mākslas darboņiem. Šajā laikā viņš saraksta romānu „Foma Gordejevs” (1899). Gorkijs iepazīstas ar Antonu Čehovu, Ilju Repinu, Ļevu Tolstoju, Fjodoru Šaļapinu. Ap Gorkiju pulcējas neoreālisti (Ivans Buņins, Aleksandrs Kuprins, Leonīds Andrejevs).

Par piedalīšanos studentu protestos Gorkijs tiek vairākkārt apcietināts. 1901.gadā žurnālā „Dzīve” tiek publicēts Gorkija revolucionārais dzejolis „Dziesma par vētrasputnu”, un valdība žurnālu slēdz. 1902.gadā Maskavas Dailes teātrī tiek uzvestas Gorkija lugas „Sīkpilsoņi” un „Dibenā”, kuras pirmizrāde ir nebijis triumfs. Gorkijs tiek izvēlēts par daiļliteratūras goda akadēmiķi. Kad ar Nikolaja II pavēli šo vēlēšanu rezultāti tiek anulēti, no saviem goda akadēmiķu tituliem atsakās arī A.Čehovs un V.Koroļenko. 1903.gadā iznāk poēma „Cilvēks”, ko vēlāk Gorkijs nosauc par savu kredo, gadu vēlāk – lugas „Vasarnieki” un „Barbari”, 1905.gadā – „Saules bērni”.

Šajā laikā Gorkijs šķiras no sievas, un par viņa civilsievu kļūst Maskavas Dailes teātra aktrise un pārliecināta komuniste Marija Fjodorovna Andrejeva (1920.gadā viņa kļūst par Teātra lietu politisko komisāri un mākslas ministri). Gorkijam ir cieša saikne ar sociāldemokrātiem. 1905.gadā viņš iestājas boļševiku partijā un Londonā Krievijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas V kongresā iepazīstas ar Vladimiru Iljiču Uļjanovu. Ar Ļeņinu viņš sarakstās daudzus gadus, un vēstulēs ir daudz strīdu – rakstnieka un politiķa uzskati ir visai atšķirīgi. Gorkijs ir pārliecināts, ka revolūciju vajag savienot ar apgaismošanu un

humānismu, kas nesaskan ar boļševiku viedokli. Neskatoties uz šiem strīdiem, Ļeņins vienmēr uzskata Gorkiju par nozīmīgāko proletariāta mākslinieku. 1905.gadā Gorkijs aktīvi iesaistās revolūcijā, tiek arestēts „par piedalīšanos valsts apvērsuma un monarhijas gāšanas gatavošanā” un ieslodzīts Pēterburgas Petropavlovskas cietoksnī. Tā kā rakstnieku aizstāv gan Krievijas, gan Eiropas kultūras vide, viņš drīz tiek atbrīvots. 1906.gadā Gorkijs emigrē no Krievijas un aizbrauc uz Ameriku, lai vāktu līdzekļus revolūcijas uzturēšanai Krievijā. Te viņš saraksta savu politiski aģitējošo romānu „Māte” (1907), kas vēlāk tiek uzskatīts par sociālistiskā reālisma mākslas paradigmu.

Līdz 1913.gadam Gorkijs dzīvo Kapri salā Itālijā. Te ir sarakstīti daudzi darbi, tostarp luga „Vasa Žeļeznova” (pirmā redakcija). Pēc amnestijas atgriežoties Krievijā, Gorkijs rūpējas par jaunajiem rakstniekiem, nodibina izdevniecību „Pasaules literatūra” un sāk rakstīt autobiogrāfisko darbu „Bērnība”, kam seko „Ļaudīs” (1915), savukārt triloģiju noslēdz „Manas universitātes” (1923).

Kara laikā Gorkijs vada pacifistiskas kampaņas. Pēc 1917.gada revolūcijas, kuru rakstnieks uzskata par priekšlaicīgu, Gorkija situācija Krievijā ir visai divdomīga – no vienas puses viņš aizstāv jauno varu, no otras – neakceptē boļševistisko teroru, cenšas no tā pasargāt rakstniekus un uzskata, ka uzmanība jāvelta nevis šķiru cīņai, bet masu kultūras līmeņa celšanai: „Krievu inteliģencei atkal ir jāuzņemas lielais darbs tautas garīgajā ārstēšanā.” Viņš ir pārliecināts, ka tautu, kas gadsimtiem ilgi turēta verdzībā, ir jāpieradina pie kultūras, proletariātam un plašām masām ir jāsniedz sistemātiskas zināšanas un jāiemāca demokrātija. Viņš velta visas savas pūles pagātnes kultūras mantojuma saglabāšanai un pieejamības nodrošināšanai. Gorkija attiecības ar boļševikiem pamazām saasinās, un 1921.gadā viņš aizbrauc no Krievijas – iespējams, lai ārstētu saasināto tuberkulozi, bet varbūt, lai izbēgtu no boļševiku izrēķināšanās. Vairākus gadus Gorkijs dzīvo Vācijā un Čehoslovākijā, vēlāk arī Sorento, Itālijā, aktīvi publicējot rakstus dažādos žurnālos – galvenokārt par inteliģences un revolūcijas attiecībām. Šajā laikā iznāk viņa paaudžu romāns „Artamonovu uzņēmums” (1925).

1928.gada vasarā Gorkijs apceļo PSRS, savus iespaidus publicējot grāmatā „Pa Padomju Savienību” (1929). Kad boļševiku partijas CK bezprecedenta lēmums Gorkiju pasludina par „lielu revolūcijas

rakstnieku” un PSRS varas iestādes Gorkija „sociālistiskā reālisma” rakstniecības stilu atzīst par ieteicamu paraugu sekošanai, viņš tiek aicināts atgriezties dzimtenē. 1931.gadā rakstnieks dodas uz Maskavu, kur pēc viņa iniciatīvas tiek radīti vairāki literāri žurnāli un grāmatu izdevniecības. Gorkijs saraksta lugu „Jegors Buličovs un citi” (1932). 1934.gadā viņš organizē I Vissavienības padomju rakstnieku kongresu. Gorkijs tiek iecelts par PSRS Rakstnieku Savienības priekšsēdētāju un apbērts ar privilēģijām – Gorkija vārdā tiek pārdēvēta Nižņijnovgoroda, viņa vārdu piešķir lidmašīnām un fabrikām. Gorkija autoritāte lielā mērā palīdz Staļinam Rietumos būvēt PSRS propagandas tēlu.

1934.gada maijā tiek nogalināts Gorkija dēls Maksims. Pats Gorkijs mirst 1936.gadā Gorkos netālu no Maskavas. Viņa nāves apstākļi ir mīklaini, un visai plaši ir izplatīta versija, ka viņa nāvi izraisījusi noindēšana (kurā tiek vainoti daudzi 30.gadu politiskajos procesos apsūdzētie). Gorkija nāvi padomju tauta sajuta kā vislielāko zaudējumu pēc Ļeņina nāves. Maksims Gorkijs ir apglabāts Maskavā Sarkanajā laukumā.

Dailes teātrī ir iestudētas Gorkija lugas „Jegors Buličovs un citi” (režisors Eduards Smiļģis, 1946), „Vasarnieki” (režisors Pēteris Pētersons, kuram šī izrāde ir diplomdarbs režijā, 1953) un „Barbari” (režisors Arkādijs Kacs, 1974).